

ЗАКОН УКРАЇНИ

“Про реституцію майна та виплату компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам”

Цей Закон визначає правові та організаційні підстави, способи та порядок захисту права власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб у випадках коли порушення, невизнання чи оспорювання цих прав обумовлено тими ж обставинами, що й внутрішнє переміщення або є наслідком внутрішнього переміщення осіб.

Дія цього закону поширюється на відносини з захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб, навіть у тому випадку коли останні не отримали офіційного підтвердженого статусу внутрішньо переміщеної особи або біженця.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) анексія – протиправне приєднання до іншої держави частини суверенної території України;

2) біженець – фізична особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в межах суверенної територіальної України у результаті або з метою уникнення негативних наслідків військової агресії (вторгнення), збройного конфлікту, тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів, міжнаціональних чи міжконфесійних конфліктів, надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, повсюдних проявів насильства та інших порушень прав людини та яка за межами території України в порядку, передбаченому законодавством країни перебування, отримала відповідний статус;

3) військова агресія (вторгнення) – будь-яке збройне вторгнення (проникнення) на суверенну територію України військових сил іншої держави та (або) незаконних військових формувань;

4) збройний конфлікт – будь-яке збройне зіткнення (протистояння) між ворогуючими сторонами на суверенній території України із застосуванням військової чи іншої сили;

5) внутрішньо переміщена особа – фізична особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в межах суверенної території України в результаті або з метою уникнення негативних наслідків військової агресії (вторгнення), збройного конфлікту, тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів, міжнаціональних чи міжконфесійних конфліктів, надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, повсюдних проявів насильства та інших порушень прав людини;

6) інше речове право – будь-яке відмінне від права власності суб'єктивне речове право (право володіння, право користування житлом, право користування (постійного користування) земельною ділянкою тощо), яке надає можливість володіти та (або) користуватися рухомим та (або) нерухомим майном;

7) інші потерпілі особи – будь-які фізичні та юридичні особи, права власності чи інші речові права яких були порушені й які не отримали в порядку, передбаченому законодавством України та (або) законодавством країни перебування статусу внутрішньо переміщеної особи або біженця, у випадку коли таке порушення є наслідком військової агресії (вторгнення), збройного конфлікту, тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів, міжнаціональних чи міжконфесійних конфліктів, надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, повсюдних проявів насильства та інших порушень прав людини;

8) компенсації – відшкодування чи будь-які виплати або інші дії, що здійснюються на користь власника чи іншого володільця майна в грошовій чи іншій формі у зв'язку з порушенням належного їм права власності чи іншого речового права з метою відшкодування збитків чи надання іншої компенсації порушених прав особи, не пов'язаної з поновленням права;

9) масові терористичні акти – злочинні діяння, що здійснюється з метою свідомого, цілеспрямованого, масового застосування насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я людей;

10) міжнаціональні чи міжконфесійні конфлікти – істотні за своїми проявами та (або) результатами соціальні протистояння між мешканцями одного чи кількох населених пунктів, що обумовленні національними та (або) конфесійними (релігійними) відмінностями, поглядами, переконаннями;

11) надзвичайна ситуація природного чи техногенного характеру – подія природного чи техногенного характеру (стихійне лихо, катастрофа, особливо велика пожежа, застосування засобів ураження, пандемія, панзоотія і т.п.), що створює реальну загрозу життю і здоров'ю значній кількості людей;

12) право власності – абсолютне речове право, що надає його володільцю право вільно та на власний розсуд володіти, користуватися та розпоряджатися рухомим та нерухомим майном;

13) реституція майна – фактичне відновлення права власності чи іншого речового права з наданням його володільцю правомочностей з володіння, користування та розпорядження майном в обсягах, що відповідають змісту права до його порушення;

14) тимчасова окупація – протиправне захоплення з застосуванням військової сили (зброї) та (або) загрозою її застосування частини суверенної території України.

2. Інші терміни, що вживаються у цьому Законі, відповідають термінології, що визначена в Цивільному кодексі України, Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та іншому чинному законодавстві України.

Стаття 2. Гарантії захисту прав власності та інших речових прав

1. Будь-яка особа має право на мирне володіння належним їй майном.

2. Відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, держава гарантує охорону та захист прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб також у випадках коли останні не отримали статус внутрішньо переміщеної особи чи біженця.

3. У разі порушення прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб держава вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо реституції майна цих осіб, а у разі неможливості здійснення такої реституції – щодо виплати справедливо визначених компенсацій за втрачене нерухоме та (або) рухоме майно.

4. Держава гарантує, що здійснення реституції майна застосовується лише при забезпеченні добровільного, гідного та безпечного повернення власників та інших володільців до залишеного або покинутого місця проживання та майна для відновлення фактичного володіння цим майном.

Стаття 3. Заборона дискримінації

1. Гарантії захисту прав власності та інших речових прав надаються особам незалежно від наявності у них громадянства України.

2. Гарантії захисту прав власності та інших речових прав за цим Законом надаються особам незалежно від їх місця проживання чи перебування у разі, якщо порушення їх права власності або інших речових прав є наслідком військової агресії (вторгнення), збройного конфлікту, тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів, міжнаціональних чи міжконфесійних конфліктів, надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, повсюдних проявів насильства та інших порушень прав людини.

3. В механізмі захисту державою прав власності та інших речових прав забороняється застосування щодо осіб, які претендують на реституцію майна або виплату компенсації, інших дискримінаційних критеріїв, у тому числі за політичними уподобаннями цієї особи, її майновим становищем тощо.

Стаття 4. Гарантії реституції майна та виплати компенсацій у разі протиправних дій інших держав, організацій, сукупності чи окремих осіб

1. Україна, відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, гарантує здійснення реституції майна та виплати компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам, також у тих випадках, коли причиною порушення цих прав, внутрішнього переміщення тощо, були протиправні дії інших держав, організацій, сукупності чи окремих осіб, зокрема, вчинення останніми військової агресії (вторгнення), тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів тощо.

2. Здійснення реституції майна та виплати компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам в подібних випадках ґрунтується на потребі встановлення та дотримання справедливого балансу між приватними інтересами власників та (або) інших володільців з одного боку та публічними інтересами держави Україна з іншого.

3. У випадку анексії, тимчасової окупації, військової агресії (вторгнення) чи вчення інших протиправних дій з боку інших держав, організацій, сукупності чи окремих осіб, Україна зобов'язується шляхом реалізації політичних, міжнародно-правових, воєнних та інших заходів забезпечити залучення зазначених держав, організацій, сукупності чи окремих осіб до здійснення реституції майна та (або) виплати компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам. Застосування санкцій та притягнення до юридичної відповідальності зазначених порушників здійснюється в порядку та на підставах, передбачених міжнародним та національним правом і законодавством.

4. Ухилення держав, організацій, сукупності чи окремих осіб, які вчинили порушення прав власності та інших речових прав від здійснення реституції майна (або) виплати компенсацій не є підставою для відмови України від виконання власних позитивних обов'язків із забезпечення мирного володіння майном.

Стаття 5. Джерела фінансового, матеріально-технічного та майнового забезпечення здійснення реституції майна та виплати компенсацій

1. Фінансове, матеріально-технічне та майнове забезпечення здійснення реституції майна та виплати компенсацій здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та державного майна.

2. У випадках та порядку, передбачених бюджетним та іншим законодавством до фінансового, матеріально-технічного та майнового забезпечення здійснення реституції майна та виплати компенсацій можуть залучатися кошти місцевих бюджетів та об'єкти права комунальної власності (комунальне майно).

3. Фінансове, матеріально-технічне та майнове забезпечення здійснення реституції майна та виплати компенсацій може здійснюватися також за рахунок коштів та майна юридичних осіб приватного права, іноземних держав, міждержавних, міжурядових та міжнародних організацій у формі благодійної, гуманітарної та технічної допомоги, а також за рахунок добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб, благодійних організацій і громадських об'єднань та з інших не заборонених законодавством джерел.

4. У випадку коли порушення прав власності та інших речових прав є наслідком протиправних дій з боку інших держав, організацій, сукупності чи окремих осіб, що полягають, зокрема, в здійсненні останніми анексії, тимчасової окупації, військової агресії (вторгнення) чи вчення інших протиправних дій, фінансове, матеріально-технічне та майнове забезпечення здійснення реституції

майна та виплати компенсацій здійснюється також за рахунок коштів та іншого майна цих держав, організацій, сукупності чи окремих осіб.

Стаття 6. Національне співробітництво та комунікація з питань здійснення реституції майна та виплати компенсацій

1. Держава зобов'язана забезпечити належне та повноцінне інформування, у тому числі шляхом використання мережі Інтернет, внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб незалежно від їх місця фактичного перебування щодо порядку захисту належних цим особам порушених прав власності та інших речових прав, підстав і способів застосування реституції майна та виплати компенсацій у зв'язку з такими порушеннями.

2. Розробка, запровадження та контроль за ефективністю національного механізму реституції майна та виплати компенсацій особам, чий права власності або інші речові права були порушені внаслідок військової агресії (вторгнення), збройного конфлікту, тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів, міжнаціональних чи міжконфесійних конфліктів, надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, повсюдних проявів насильства та інших порушень прав людини, здійснюється шляхом забезпечення комунікації та з врахуванням інтересів та думки цих потерпілих осіб, громадських об'єднань, створених з метою захисту прав та інтересів цих осіб, інших представників громадянського суспільства, науковців.

3. Порядок та форми інформування та здійснення комунікації з внутрішньо переміщеними особами, біженцями та іншими потерпілими особами, а також громадськими об'єднаннями, створеними з метою захисту прав та інтересів цих осіб, іншими представниками громадянського суспільства, науковцями визначаються цим та іншими Законами України.

Стаття 7. Міжнародне співробітництво з питань здійснення реституції майна та виплати компенсацій

1. Здійснення реституції майна та виплати компенсацій відбувається з дотриманням міжнародно-правових зобов'язань України та в співпраці з іншими державами, міждержавними, міжурядовими та міжнародними організаціями.

2. Забезпечення реституції майна має ґрунтуватися на результатах ефективного міжнародного співробітництва України з іншими державами, міждержавними, міжурядовими та міжнародними організаціями та вчинення інших дій, що забезпечують добровільне, гідне та безпечне повернення

власників та володільців до залишеного місця проживання або перебування та фактичне поновлення цих прав.

Розділ II

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ РЕСТИТУЦІЇ МАЙНА ТА ВИПЛАТИ КОМПЕНСАЦІЙ

Стаття 8. Правова основа створення та функціонування національного механізму реституції майна та виплати компенсацій

1. Національний механізм реституції майна та виплати компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам створюється та функціонує на підставі Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, міжнародно визнаної практики захисту прав цих осіб у випадках порушення їх прав власності та інших речових прав.

2. Кабінетом Міністрів України затверджується Державна програма захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших постраждалих осіб.

Стаття 9. Суб'єкти та органи, які здійснюють захист прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб

1. Захист порушеного права власності чи іншого речового права особи може бути здійснений:

- 1) судом;
- 2) Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування;
- 3) іншими суб'єктами та органами, у випадках та на підставах, встановлених цим Законом та іншими джерелами права.

2. Особа, право власності чи інше речове право якої було порушено внаслідок обставин визначених цим Законом, може застосувати способи самозахисту своїх порушених прав.

3. Спеціальним суб'єктом захисту прав власності чи інших речових прав, внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб, порушених внаслідок тимчасової окупації частини суверенної території України, військової

агресії (вторгнення), збройного конфлікту в територіальних межах Автономної Республіки Крим та на сході України, у тому числі окремих районах Донецької та Луганської областей є Арбітражна комісія з майнових реституцій та компенсацій, яка створюється та діє в порядку, передбаченому цим Законом, її Регламентом та іншими джерелами права.

Стаття 10. Об'єкти правового захисту за цим Законом

1. Об'єктом правового захисту за цим Законом є право власності та будь-яке інше відмінне від права власності суб'єктивне речове право на чуже майно: право володіння, право користування житлом, право користування (постійного користування) земельною ділянкою тощо, що надає можливість володіти та (або) користуватися рухомим та (або) нерухомим майном.

2. За цим Законом підлягають захисту права власності та інші речові права на нерухоме майно (земельні ділянки, житло та ін.) та рухоме майно.

3. За цим Законом не підлягають захисту порушенні речові права, що належать органам державної влади, державним та казенним підприємствам, установам та іншим юридичними особам публічного права та (або) державного сектора економіки.

4. Захист охоронюваного законом інтересу внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб щодо певного рухомого та нерухомого майна здійснюється в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Стаття 11. Способи захисту права власності та інших речових прав

1. Захист порушених прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб може здійснюватися способами, передбаченими ЦК України, цим Законом та іншими джерелами права.

2. З метою захисту прав власності та інших речових прав цих осіб можуть також бути застосовані такі способи захисту:

- 1) реституція майна;
- 2) відшкодування завданих збитків та компенсація моральної шкоди;
- 3) виплата компенсації за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі;
- 4) викуп майна;
- 5) обмін майна, що належить постраждалій особі на інше еквівалентне майно;

б) надання пільгових кредитів чи виплата компенсацій за придбання чи створення (будівництво) нерухомого або рухомого майна;

7) безоплатне надання у власність або користування особі державного або комунального майна.

3. Для захисту порушених прав можуть бути застосовані також інші способи захисту.

Стаття 12. Визначення форми та способів захисту прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб

1. Особа, право власності чи інші речові права якої були порушені, має право самостійно та добровільно обирати форму (юрисдикційну чи неюрисдикційну) та способи здійснення захисту цих своїх прав.

2. Держава має гарантувати особі можливість застосування ефективних способів захисту її порушених права власності чи іншого речового права.

3. Держава має забезпечити особі, право власності чи інші речові права якої були порушені, переважне застосування такого способу захисту її права як реституція майна.

Стаття 13. Правові особливості забезпечення захисту прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб

1. Держава має забезпечити підсудність розгляду справ щодо захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб таким чином, щоб гарантувати доступність та безпеку здійснення правосуддя.

2. Позивачі у справах щодо захисту прав власності та інших речових прав у випадках коли порушення цих права є наслідком військової агресії (вторгнення), збройного конфлікту, тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів, міжнаціональних чи міжконфесійних конфліктів, надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, повсюдних проявів насильства та інших порушень прав людини звільняються від сплати судового збору, у тому числі за подання позовної заяви, апеляційної та касаційної скарги, заяви про забезпечення доказів.

3. Судовий захист прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб в залежності від виду вчиненого порушення має здійснюватися в позовному провадженні.

4. Потерпілій особі не може бути відмовлено в захисті її прав в позовному провадженні лише на тій підставі, що особа, у зв'язку з обставинами, які обумовили порушення її прав, зокрема, військовою агресією (вторгненням), збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, масовими терористичними актами тощо, не може надати правовстановлюючі документи, інформацію з реєстрів (кадастрів) та інші докази того, що вона є власником чи іншим правоволодільцем.

5. Відповідачем у справах щодо захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб є держава Україна не залежно від того рішеннями, діяльності чи бездіяльністю якого органу державної влади завдано шкоду майну особи та порушено її права.

6. У випадках коли порушення прав власності чи іншого речового права внутрішньо переміщеної особи, біженця чи іншої потерпілої особи є наслідком військової агресії (вторгнення), анексії, тимчасової окупації чи вчення інших протиправних дій з боку інших держав, організацій, сукупності чи окремих осіб, відповідачем у справі за вибором позивача може бути визначено також цих осіб без залучення в якості співвідповідача держави Україна або із її залученням.

7. У судових справах щодо захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб процесуальний обов'язок останніх з доказування належності їм відповідного права власності чи іншого речового права та наявності порушення належного особі права власності чи іншого речового права та факту завдання шкоди майну вважається виконаним, якщо цими особами надані будь-які достатні докази (показання свідків тощо) з метою доведення цих обставин.

Зазначене не перешкоджає іншій стороні у справі подавати докази, які спростовують існування у позивача права власності чи іншого речового права чи факту порушення цих прав та (або) наявності шкоди, завданої майну.

8. У судових справах щодо захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб не є обов'язковим призначення судової експертизи для визначення причин завдання шкоди майну та (або) розміру можливого відшкодування.

Призначення судової експертизи та отримання висновку судового експерту як доказу у таких справах можливе лише у тих випадках, коли проведення судової експертизи є фактично можливим і не пов'язано з ризиком для життя, здоров'я та інших прав судового експерта та інших осіб, які можуть долучатися до проведення судової експертизи.

9. Майно, що належить внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам не може бути набуто іншими особами у власність чи

добросовісне володіння на підставі набувальної давності, як безхазяйна річ, як знахідка чи бездоглядна домашня тварина.

10. У випадку коли суб'єктом захисту прав власності чи інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб є Арбітражна комісія з майнових реституцій та компенсацій, то рішення останньої по суті справи одночасно є виконавчим документом, що підлягає примусовому виконанню відповідно до Закону України «Про виконавче провадження».

Стаття 14. Строки позовної давності

1. На вимоги внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб щодо захисту права власності чи іншого речового права у випадку коли порушення, оспорювання чи невизнання цих прав є наслідком надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру поширюється загальний строк позовної давності.

2. Позовна давність не поширюється на вимоги внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб щодо захисту права власності чи іншого речового права у випадку коли порушення, оспорювання чи невизнання цих прав є наслідком військової агресії (вторгнення), збройного конфлікту, тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів, міжнаціональних чи міжконфесійних конфліктів, повсюдних проявів насильства та інших порушень прав людини.

Розділ III

ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОЇ КОМІСІЇ З РЕСТИТУЦІЇ МАЙНА ТА ВИПЛАТИ КОМПЕНСАЦІЙ

Стаття 15. Арбітражна комісія з реституції майна та виплати компенсацій

1. Арбітражна комісія з реституції майна та виплати компенсацій (далі – Арбітражна комісія) створюється з метою забезпечення своєчасного та ефективного захисту та позасудового розгляду вимог (претензій) внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб.

2. Арбітражна комісія здійснює захист та позасудовий розгляд вимог (претензій), що виникли лише внаслідок тимчасової окупації частини суверенної території України, військової агресії (вторгнення), збройного конфлікту в територіальних межах Автономної Республіки Крим та на сході України, у тому числі окремих районах Донецької та Луганської областей.

Внутрішньо переміщені особи, біженці та інші потерпілі особи, права власності чи інші речові права яких були порушені у зв'язку з дією зазначених вище обставин, не зобов'язані звертатися за захистом своїх прав винятково до Арбітражної комісії. За вибором та власним розсудом цих осіб, вони можуть звернутися за захистом до інших суб'єктів захисту, або здійснювати самозахист своїх прав.

3. Арбітражна комісія не є органом державної влади, комерційним чи інвестиційним арбітражем. Арбітражна комісія не отримує статус юридичної особи.

4. Арбітражна комісія створюється на невизначений строк.

Стаття 16. Правові підстави створення та діяльності Арбітражної комісії

1. Арбітражна комісія створюється на підставі цього Закону у відповідності до міжнародно-правової практики функціонування національних механізмів захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб, внаслідок військових агресій, збройних конфліктів тощо.

2. Арбітражна комісія в своїй діяльності керується міжнародно-правовими джерелами гуманітарного права щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб, внаслідок військових агресій, збройних конфліктів тощо, Конституцією та законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та Регламентом Арбітражної комісії.

Стаття 17. Склад Арбітражної комісії

1. Арбітражна комісія є колегіальним органом у складі 12 членів Арбітражної комісії (арбітрів).

2. Персональний склад Арбітражної комісії формується в порядку, передбаченому цим Законом протягом трьох місяців з дня набуття чинності цим Законом.

Стаття 18. Вимоги до членів Арбітражної комісії (арбітрів).

1. Членом Арбітражної комісії (арбітром) може бути фізична особа (громадянин України, іноземець або особа без громадянства), не молодша тридцяти п'яти років, яка має вищу юридичну освіту та здатна за своїми

діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні обов'язки.

2. Може бути обраний членом Арбітражної комісії (арбітром) фізична особа яка є внутрішньо переміщеною особою, біженцем чи іншою потерпілою особою в розумінні цього Закону.

В своїй діяльності члена Арбітражної комісії (арбітра) така особа має забезпечити усунення конфлікту інтересів. У разі неможливості усунення конфлікту інтересів, така особа зобов'язана припинити повноваження члена Арбітражної комісії (арбітра).

3. Не можуть призначатися до складу Арбітражної комісії особи які мають чинний представницький мандат, державні службовці, правоохоронці, діючі судді.

Стаття 19. Формування складу Арбітражної комісії

1. Обрання (призначення) членів Арбітражної комісії (арбітрів) відбувається шляхом проведення конкурсу.

Умови та порядок проведення конкурсу визначаються самостійно кожним суб'єктом обрання (призначення) членів Арбітражної комісії (арбітрів) за винятком, передбаченим цим Законом.

Обрання (призначення) членів Арбітражної комісії (арбітрів) має бути здійснено у строк, визначений частиною 2 статті 17 цього Закону.

2. Три члени Арбітражної комісії (арбітри) обираються Верховною Радою України за поданням комітету Верховної Ради України, до предмету відання якого належать питання прав людини.

Двоє з трьох членів Арбітражної комісії (арбітрів), які обираються Верховною Радою України, повинні мати не менше ніж дворічний міжнародний досвід у сфері захисту прав людини.

3. Два члени Арбітражної комісії (арбітри) призначаються Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Один з двох членів Арбітражної комісії (арбітрів), які призначається Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини повинен мати не менше ніж дворічний міжнародний досвід у сфері захисту прав людини.

4. Два члени Арбітражної комісії (арбітри) призначаються Урядовим уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини.

Один з двох членів Арбітражної комісії (арбітрів), які призначається Урядовим уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини повинен мати не менше ніж дворічний міжнародний досвід у сфері захисту прав людини.

5. П'ять членів Арбітражної комісії (арбітрів) обираються громадськими об'єднаннями, створеними з метою захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб.

Двоє з п'яти членів Арбітражної комісії (арбітрів), які обираються громадськими об'єднаннями, створеними з метою захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб, повинні мати не менше ніж дворічний міжнародний досвід у сфері захисту прав людини.

Визначення умов та порядку проведення конкурсу та безпосереднє проведення конкурсу з обрання членів Арбітражної комісії (арбітрів) від громадських об'єднань, створених з метою захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб, покладається на Міністерство України з питань тимчасово окупованих територій.

6. Арбітражна комісія вважається створеною за умови обрання (призначення) до її складу не менше семи членів (арбітрів), про що робиться повідомлення на офіційному веб-сайті Міністерства України з питань тимчасово окупованих територій та в газеті "Голос України" чи "Урядовий кур'єр".

7. У разі припинення повноважень окремого члена Арбітражної комісії відповідний орган обрання (призначення) зобов'язаний у тримісячний строк з дати такого припинення обрати (призначити) нового члена Арбітражної комісії (арбітра) в порядку, визначеному цим Законом та відповідними умовами конкурсу.

Стаття 20. Порядок діяльності Арбітражної комісії та її членів (арбітрів)

1. Арбітражна комісія здійснює свою діяльність в колегіальній формі (засідання Арбітражної комісії, засідань колегій арбітрів тощо) та у формі одноособової діяльності одного з арбітрів.

2. Арбітражна комісія затверджує Регламент Арбітражної комісії з реституції майна та виплати компенсацій (далі - Регламент Арбітражної комісії), який оприлюднюється на офіційному веб-сайті Арбітражної комісії, а також на

офіційному веб-сайті Міністерства України з питань тимчасово окупованих територій та в газеті "Голос України" чи "Урядовий кур'єр".

Положення Регламенту Арбітражної комісії мають забезпечити застосування Арбітражною комісією швидких, доступних та ефективних процедур для захисту порушених прав власності та речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб.

3. Засідання Арбітражної комісії, що проводиться у складі всіх обраних (призначених) членів Арбітражної комісії (арбітрів), є повноважним за умови присутності не менше семи членів (арбітрів).

Арбітражна комісія приймає рішення у відповідності до Регламенту Арбітражної комісії шляхом голосування більшістю голосів від присутніх на засіданні.

Засідання Арбітражної комісії фіксуються у протоколі.

Засідання Арбітражної комісії проводяться з допуском представників засобів масової інформації.

4. Гласність роботи Арбітражної комісії забезпечується шляхом функціонування офіційного веб-сайту Арбітражної комісії.

На офіційному веб-сайті Арбітражної комісії, зокрема:

- 1) надається інформація про дату, час, місце і порядок денний засідання Комісії, не пізніше ніж за п'ять днів до дня проведення засідання;
- 2) надається інформація про дату, час, місце розгляду арбітром (колегією арбітрів) заяв (претензій) не пізніше ніж за п'ять днів до дня розгляду;
- 3) розміщується щоквартальний звіт про результати її діяльності;

5. Арбітражна комісія на засіданні, що проводиться у складі всіх обраних (призначених) членів Арбітражної комісії (арбітрів) має, зокрема, повноваження на:

- 1) затвердження Регламенту Арбітражної комісії;
- 2) обрання Генерального секретаря Арбітражної комісії зі складу членів Арбітражної комісії (арбітрів);
- 3) обрання інших керівних осіб Арбітражної комісії;
- 4) затвердження вимог до змісту та форми (формуляру) заяв (претензій), що подаються до Арбітражної комісії;
- 5) затвердження Порядку визначення розміру компенсації за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі;
- 6) надає рекомендації стосовно змісту Державної програми захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб;

7) погодження проектів нормативно-правових актів органів державної виконавчої влади щодо порядку здійснення викупу майна, надання пільгових кредитів чи виплата компенсацій за придбання чи створення (будівництво) нерухомого або рухомого майна, обміну майна, що належить потерпілій особі на інше еквівалентне майно.

8) вирішення інших питань, віднесених Регламентом Арбітражної комісії до повноважень Арбітражної комісії у складі всіх членів обраних (призначених) Арбітражної комісії (арбітрів).

6. Розгляд заяв (претензій), що подаються до Арбітражної комісії заявниками (внутрішньо переміщеними особами, біженцями або іншими потерпілими особами) чи їх представниками здійснюється за загальним правилом одноособово членом Арбітражної комісії (арбітром) або колегією у складі трьох арбітрів у випадках, визначених Регламентом Арбітражної комісії.

Заявники звільняються від здійснення оплати за подання та здійснення Розгляд звернень заяв (претензій), що подаються до Арбітражної комісії. Останнє не виключає, що заявниками будуть понесені інші витрати, зокрема витрати на оплату поштових послуг.

Заявники вправі розраховувати на отримання від час підготовки заяви (претензії), її подання та розгляду безоплатної первинної та вторинної правової допомоги на підставі та в порядку, передбаченому законом.

7. Розгляд заяв (претензій), що подаються до Арбітражної комісії заявниками (внутрішньо переміщеними особами, біженцями або іншими потерпілими особами) чи їх представниками здійснюється у відповідності до Регламенту Арбітражної комісії з використанням різних стандартів доказування, що забезпечує, у том числі швидкість та ефективність захисту порушених прав.

Відсутність документів та (або) даних в реєстрах, кадастрах чи інших базах даних щодо нерухомого чи рухомого майна або прав на нього не повинно перешкоджати захисту прав заявників.

8. Арбітражна комісія, яка діє в особі одного члена Арбітражної комісії (арбітра) або колегії у складі трьох арбітрів має, зокрема, повноваження на:

1) прийняття рішення щодо визнання права власності чи іншого речового права заявника;

2) прийняття рішення щодо реституції майна заявника;

3) прийняття рішення щодо присудження заявнику компенсації в твердій сумі;

4) прийняття рішень щодо застосування інших способів захисту прав заявників, крім випадків коли окремі способи захисту можуть бути застосовані лише певними суб'єктами.

9. Рішення Арбітражної комісії в конкретній справі приймається арбітром чи колегією арбітрів від імені Арбітражної комісії.

10. Рішення Арбітражної комісії в конкретній справі оформлюється з врахуванням вимог до виконавчого документу.

Стаття 21. Набуття чинності та оскарження рішень Арбітражної комісії

1. Рішення Арбітражної комісії в конкретній справі набуває чинності з моменту його проголошення.

2. Порядок оскарження рішення Арбітражної комісії та здійснення судового контролю за такими рішеннями встановлюється чинним цивільно-процесуальним законодавством.

Застосування процедур оскарження та інших форм судового контролю не повинно вести до невиправданого затягування виконання цих рішень.

Стаття 22. Припинення діяльності Арбітражної комісії та її членів

1. Діяльність Арбітражної комісії припиняється на підставах, визначених в Регламенті Арбітражної комісії, а також у випадках коли протягом шести місяців не прийнято жодного рішення чи кількість повноважних членів Арбітражної комісії складає менше семи осіб.

Про припинення діяльності Арбітражної комісії робиться відповідне повідомлення на офіційному веб-сайті Арбітражної комісії, а також офіційному веб-сайті Міністерства України з питань тимчасово окупованих територій та/або в газеті "Голос України" чи "Урядовий кур'єр".

2. Повноваження члена Арбітражної комісії (арбітра) припиняються у порядку, визначеному в Регламенті Арбітражної комісії на підставі:

- 1) набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього;
- 2) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 3) подання ним заяви про припинення повноважень за власним бажанням;
- 4) неможливості усунення конфлікту інтересів;
- 5) його смерті.

Стаття 23. Джерела фінансового, матеріально-технічного та майнового забезпечення діяльності Арбітражної комісії та її членів (арбітрів)

1. Фінансове, матеріально-технічне та майнове забезпечення діяльності Арбітражної комісії та її членів (арбітрів) здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел, визначених в статті 5 цього Закону.

2. Обов'язок з організаційного та іншого забезпечення діяльності Арбітражної комісії покладається та здійснюється через Міністерство України з питань тимчасово окупованих територій.

Розділ IV

ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ

Стаття 24. Реституція майна

1. Реституція майна підлягає переважному застосуванню в порівнянні з іншими способами захисту порушених прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб. Дотримання цього правила в застосуванні способів захисту здійснюється на розсуд особи, чиї права були порушені.

2. Застосування реституції майна є можливим лише при забезпеченні добровільного, гідного та безпечного повернення власників та інших володільців до залишеного або покинутого ними місця проживання та майна для відновлення фактичного володіння цим майном та можливості здійснення повноважень щодо користування та розпорядження цим майном.

3. Держава забезпечує можливість реституції майна шляхом:

1) не поширенням строків позовної давності на вимоги внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб щодо захисту їх порушених прав на майно;

2) збереженням та незмінністю даних реєстрів, кадастрів та інших документальних та електронних баз даних, що підтверджують наявність прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб;

3) визнанням чи іншим підтвердженням чинності прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб, у тому числі шляхом внесенням відповідних даних до реєстрів, кадастрів чи інших баз даних інформації про наявність у внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб прав власності та інших речових прав;

4) законодавчої заборони припинення права власності внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб внаслідок набуття іншими

особами права власності на належне першим майно на підставі набувальної давності, як безхазяйної речі, як знахідки чи бездоглядної домашньої тварини;

5) визнанням протиправності будь-якого фактичного володіння чи іншої дії, спрямованої на отримання фактичного чи юридичного контролю над майном, що належить внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам, у тому числі в результаті таких дій третіх осіб як «реквізиція», «націоналізація» тощо;

б) визнанням неможливості позбавлення внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших постраждалих осіб наявних у них прав власності чи інших речових прав на підставах, що не передбаченні чинним законодавством України.

4. Застосування реституції майна, як способу захисту прав власності чи інших речових прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб, не обмежено у часі.

Стаття 25. Відшкодування завданих збитків та компенсація моральної шкоди

1. У разі неможливості здійснення реституції майна, у тому числі в розумні строки та (або) у випадках пошкодження чи знищення речі, можуть застосовуватися такі способи захисту прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших постраждалих осіб як відшкодування завданих збитків та компенсація моральної шкоди.

2. При існуванні спору щодо наявності підстав та умов для застосування зазначених способів захисту, спір підлягає вирішенню в судовому порядку.

3. Розглядаючи справи про відшкодування завданих збитків та компенсацію моральної шкоди, завданої внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим потерпілим особам, суди мають керуватися загальними нормами чинного матеріального та процесуального законодавства та спеціальними нормами, встановленими цим Законом.

Зокрема, суди зобов'язані враховувати особливості доказування певних обставин справи, визначені в статті 13 цього Закону.

Також суди, при визначенні розміру відшкодування майнової шкоди та компенсації моральної, мають враховувати потребу встановлення та дотримання справедливого балансу між приватними інтересами власників та (або) інших володільців з одного боку, що полягає в отриманні максимального розміру відшкодування чи компенсації та публічними інтересами держави Україна з

іншого, який полягає в об'єктивній неможливості задоволення всіх вимог такого змісту в їх максимальному розмірі.

Стаття 26. Виплата компенсації за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі

1. У разі не можливості здійснення реституції майна та (або) у разі пошкодження чи знищення речі, на розсуд власника альтернативно до застосування такого способу захисту порушених прав внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших потерпілих осіб як відшкодування завданих збитків та компенсація моральної шкоди, може застосовуватися такий спосіб захисту як виплата компенсацій за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі.

2. Обрання особою такого способу захисту як виплата компенсацій за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі виключає можливість відшкодування на її користь завданих збитків та компенсацію моральної шкоди в судовому порядку.

3. Суб'єктом розгляду вимог (претензій) щодо виплати компенсацій за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі є Арбітражна комісія.

4. Наявність підстав для виплати та розмір компенсації за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі визначаються в процесі розгляду заяви (претензії) особи, чиє право власності або інше речове право було порушено.

Розгляд заяви (претензії) відбувається в порядку, визначеним Регламентом Арбітражної комісії на підставі вимог Конституції України, цього та інших Законів України та затвердженого Арбітражною комісією Порядку визначення розміру компенсації за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі.

5. Положення Порядку визначення розміру компенсації за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі мають враховувати справедливу ринкову вартість пошкодженого, знищеного чи іншим чином втраченого майна, а також ту обставину, що розмір такої суми має бути розумно меншим повного розміру збитків. Належною компенсацією для заявника в цьому випадку є те, що зазначений спосіб захисту передбачає швидкий та спрощений порядок його застосування та отримання своєї компенсації.

6. Компенсація за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі є виплатою, що повно компенсує майнові та моральні втрати особи з боку держави Україна.

З метою компенсації завданої власнику чи іншому володільцю моральної шкоди, в розмірі компенсації за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно в твердій сумі визначається також та її частина, що слугує компенсації моральної шкоди заявника.

7. З фактичним отриманням компенсації за пошкоджене, знищене чи іншим чином втрачене майно особа втрачає право вимоги щодо відшкодування завданих збитків та компенсація моральної шкоди до держави Україна. В свою чергу, Україна отримує право регресу до суб'єктів та осіб в результаті дій який було порушені права власності чи інші речові права внутрішньо переміщених осіб, біженців чи інших потерпілих осіб.

8. Втрата права вимоги щодо відшкодування завданих збитків та компенсації моральної шкоди до держави Україна не перешкоджає пред'явленню внутрішньо переміщеною особою, біженцем чи іншою потерпілою особою подібних вимог до інших держав, організацій, сукупності чи окремих осіб, у разі коли причиною порушення цих прав, завдання шкоди тощо, були протиправні дії цих осіб, зокрема, вчинення військової агресії (вторгнення), тимчасової окупації, анексії, масових терористичних актів тощо.

Стаття 27. Викуп майна, що належить особі

1. У порядку, передбаченому законом, з метою захисту прав власності внутрішньо переміщеної особи, біженця чи іншої потерпілої особи може також застосуватися такий спосіб захисту як викуп майна, що належить постраждалій особі.

Викуп майна, що належить особі може також здійснюватися з суспільною необхідністю та суспільною потребою.

2. Викуп майна, що належить особі можливий лише при збереженні майна в натурі. Не забороняється здійснення викупу, у разі коли майно пошкоджене.

Стаття 28. Обмін майна, що належить особі на інше еквівалентне майно

1. У порядку, передбаченому законом, з метою захисту прав власності внутрішньо переміщеної особи, біженця чи іншої потерпілої особи може також

застосуватися такий спосіб захисту як обмін майна, що належить особі на інше еквівалентне майно, що перебуває у власності держави чи належить до інших видів майна, визначеного в статті 5 цього Закону.

2. Обмін майна, що належить особі можливий лише при збереженні майна в натурі. Не забороняється здійснення обміну у разі коли майно пошкоджене.

3. Здійснення обміну можливе лише за згодою власника

4. У порядку, передбаченому законом може бути здійснений також обмін речовими правами на майно.

Стаття 29. Надання пільгових кредитів чи виплата компенсацій за придбання чи створення (будівництво) нерухомого або рухомого майна

1. З метою захисту прав власності та інших речових прав внутрішньо переміщеної особи, біженця чи іншої постраждалої особи у порядку, передбаченому законом, може також застосуватися такий спосіб захисту порушених прав як надання пільгових кредитів чи виплата компенсацій за придбання чи створення (будівництво) нерухомого або рухомого майна як обмін майна, що належить особі на інше еквівалентне майно.

2. Застосування зазначених способів не припиняє право власності особи на майно, що перебуває на анексованій, тимчасово окупованій території чи території на якій відбувається збройний конфлікт.

Стаття 30. Безоплатне надання у власність або користування особі державного або комунального майна

1. У порядку, передбаченому законом, з метою захисту прав власності внутрішньо переміщеної особи, біженця чи іншої потерпілої особи може також застосуватися такий спосіб захисту як безоплатне надання у власність або користування особі державного або комунального майна (житла, земельних ділянок).

При застосуванні такого способу захисту слід враховувати норми чинного законодавства, площу чи інші кількісні показники майна, що було пошкоджено, знищено чи іншим чином втрачено внутрішньо переміщеною особою, біженцем чи іншою потерпілою особою.

2. Право власності у особи на таке майно виникає у випадках, коли майно їй передається у власність, або подальшої приватизації цього майна.

Розділ V ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.
2. До приведення у відповідність із цим Законом законодавчі та інші нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.
3. Внести зміни до таких законодавчих актів України:
  - 1) Цивільного процесуального кодексу ЦК України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 40-41, ст. 492);
  - 2) Закону України «Про судовий збір» (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 14, ст. 87);
  - 3) Закону України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 30, ст. 542).
4. Кабінету Міністрів України:
  - 1) у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:
    - внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом;
    - забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;
    - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
    - забезпечити приведення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом.